

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Brasilien 2010

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Det har snart gått 25 år sedan slutet på militärdiktaturen och Brasilien har kommit långt i utvecklingen mot att respektera och förverkliga de mänskliga rättigheterna i landet. Konstitutionen från 1988 förbjuder all form av diskriminering och ger långtgående rättigheter såväl vad gäller medborgerliga och politiska rättigheter som sociala och ekonomiska. Brasilien har ratificerat i princip samtliga av FN:s konventioner om mänskliga rättigheter och har omsatt dessa i en omfattande nationell lagstiftning. Regeringen har en tydlig vilja att främja och skydda de mänskliga rättigheterna och under president Lulas åtta år i ämbetet 2003-2010 stärktes politiken på detta område. Stora framsteg har skett i praktiken, framför allt på det sociala och ekonomiska området där över 20 miljoner människor lyfts ur fattigdom sedan 2003. Många utmaningar kvarstår dock och inom vissa områden är respekten för mänskliga rättigheter bristande på lokal nivå. Det tredje nationella programmet för mänskliga rättigheter som lanserades i december 2009 innehöll en rad nya förslag på området, såsom att upprätta en sanningskommission för att utreda brott begångna under militärdiktaturen, att legalisera abort, rätt för samkönade par att registrera partnerskap och adoptera barn, förbud mot barnaga etc. Många av dessa förslag väckte hårt motstånd från olika delar av samhället och det är oklart i vilken utsträckning planen kommer att kunna omsättas i praktiken.

Vad gäller de *medborgerliga och politiska rättigheterna* är förekomsten av oproportionerligt våld och övergrepp av poliser ett allvarligt problem i många delar av landet. Tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling förekommer fortfarande i landets fängelser. Regeringen har antagit ett nytt program för att ta ett bredare grepp över säkerhetsfrågorna, som omfattar såväl förbättrad utbildning och ökade resurser för polis och

fängelsepersonal, som sociala insatser i de fattigaste och mest våldsdrabbade områdena. Det brasilianska rättssystemet fortsätter att vara överbelastat och långsamt, vilket bland annat innebär att misstänkta brottslingar ofta sitter frihetsberövade länge utan rättslig prövning och det bidrar också till utbredd straffrihet såväl vad gäller övergrepp begångna av poliser och andra statliga representanter, som vanliga brott. Det finns oberoende medier och ett mycket aktivt civilt samhälle som öppet kan kritisera regeringen och regelbundet avslöjar korruption och missförhållanden i samhället. På senare år har det dock i praktiken skett vissa inskränkningar i yttrande- och tryckfriheten genom att tidningar har dömts för förtal för att ha avslöjat korruption eller missförhållanden, samt ålagts förhandscensur när det gäller att fortsätta rapportera om detta. Den brasilianska demokratin blir alltmer stabil och president- och kongressvalen som ägde rum i oktober 2010 genomfördes utan anmärkningar. Genom ett folkligt initiativ (*ficha limpa*) förhindrades personer som dömts för korruption eller grova brott att bli valda till förtroendeposter i valen. Initiativet var ett viktigt bidrag för att bekämpa förekomsten av politisk korruption i landet, men ytterligare politiska reformer och allmän effektivisering av rättssystemet behövs för att stärka den brasilianska demokratin.

Utvecklingen vad gäller de *ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna* har varit stark de senaste åren. Brasilien rankas på plats 73 av 197 länder på UNDP:s (FN:s utvecklingsprogram) index för mänsklig utveckling (*Human Development Index*, HDI) 2010, vilket är en förbättring med fem placeringar sedan 2009. Brasilien kommer att uppfylla FN:s millenniemål på landnivå, men skillnaderna inom landet är stora. Arbetslösheten har minskat och låg vid slutet av året på omkring sex procent och minimilönen har ökat med 300 procent sedan 2003. När det gäller utbildning har framstegen inte varit lika tydliga och Brasilien rankas fortfarande lågt i internationella jämförelser. De ekonomiska och sociala framstegen har bidragit till att minska den traditionellt stora klyftan mellan fattiga och rika i Brasilien. Medelklassen har ökat och utgör för första gången över hälften av befolkningen. Trots dessa förbättringar är Brasilien fortfarande ett av världens mest ojämlika länder.

Kvinnors politiska, ekonomiska och sociala möjligheter är fortfarande långt ifrån jämställda med männens. Barn drabbas fortfarande hårt av fattigdom i form av våld, sexuella övergrepp och bristande ekonomiska och sociala rättigheter, även om familjestödsprogrammet *bolsa familia* har bidragit till att minska andelen barn i extrem fattigdom och ökat närvaron i skolan. Diskriminering på grund av ras, etnicitet, religion etcetera är förbjuden enligt konstitutionen, som även ger ett starkt skydd för urfolk och minoriteters rättigheter liksom dessas möjligheter att bevara sin kultur. Vissa framsteg har skett vad gäller reglering av urfolkens markrättigheter men på flera håll i landet möter deras anspråk hårt motstånd från jordbrukare och andra lokala

intressenter. Brasiliens urfolk är en marginaliserad grupp i samhället som ofta utsätts för hot och våld i samband med markkonflikter och diskrimineras när det gäller tillgång till utbildning, hälsa och sanitet. Även afro-brasilianare, som utgör omkring 45 procent av befolkningen, fortsätter att lida på grund av historisk diskriminering. De är starkt överrepresenterade bland de fattigaste i samhället och har generellt lägre utbildning, lägre inkomster och är i högre utsträckning socialt utslagna än den övriga befolkningen.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Brasilien har ratificerat (godkänt) följande centrala konventioner avseende mänskliga rättigheter:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)*, ratificerades 1992 men tilläggsprotokollet om enskild klagorätt är inte undertecknat. Tilläggsprotokollet om att avskaffa dödsstraffet ratificerades i september 2009, med reservation mot artikel 2. Den andra rapporten till konventionskommittén behandlades 2005 och den tredje rapporten skulle ha lämnats in i augusti 2009.
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)*, ratificerades 1992. Den andra rapporten lämnades in 2007, ett år försenat.
- Konventionen om att avskaffa alla former av rasdiskriminering, *Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (CERD)*, ratificerades 1969. Den senaste rapporten lämnades in 2003. Den gemensamma 18:e, 19:e och 20:e rapporten skulle ha lämnats in 2008.
- Konventionen om att avskaffa alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women (CEDAW)*, ratificerades 1984 och tilläggsprotokollet om enskild klagorätt ratificerades 2002. Den sjunde rapporten lämnades in i augusti 2010, ett år försenad.
- Konventionen mot tortyr, *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)*, ratificerades 1989. Tilläggsprotokollet om förebyggande av tortyr (OPCAT) ratificerades 2007. Brasilien har inte rapporterat till kommittén sedan 2000.
- Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)*, ratificerades 1990. De två tillhörande protokollen om barn i väpnade konflikter och om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades 2004. Den gemensamma andra, tredje och fjärde konventionsrapporten skulle ha lämnats in 2007. Brasilien har

inte inkommit med särskilda rapporter vad gäller tilläggsprotokollen, som skulle ha lämnats in 2006.

- Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, undertecknades vid öppnandet 2007 och ratificerades i augusti 2008. Brasilien har ännu inte inkommit med sin första rapport, som skulle lämnats in i augusti 2010.
- Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances*, undertecknades i februari 2007 och ratificerades i december 2010. Brasilien har dock inte gjort något uttalande om att medge enskild klagorätt under konventionen.
- Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees*, ratificerades 1960 och tilläggsprotokollet ratificerades 1972.
- Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *International Criminal Court (ICC)*, ratificerades 2000.
- Den amerikanska konventionen om mänskliga rättigheter med tilläggsprotokollen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och om att avskaffa dödsstraffet har ratificerats. Brasilien erkänner artikel 62 i konventionen som ger Inter-amerikanska domstolen för mänskliga rättigheter jurisdiktion i alla frågor som rör tolkning eller tillämpning av konventionen.

Förseningarna i rapportering till kommittéerna beror enligt regeringen på att det ofta tar lång tid att få in information från delstaterna och att sammanställa rapporterna för hela landet. Brasilien var det nionde landet som genomgick FN:s råd för mänskliga rättigheters universella granskning av respekten för mänskliga rättigheter (UPR) under rådets första session 2008. Den brasilianska rapporten hade förberetts efter breda konsultationer med civila samhället och en stor delegation med representanter från ett tiotal departement deltog när rapporten behandlades i Genève. Samarbetet med rådet fungerade väl, Brasilien accepterade samtliga 19 rekommendationer och håller på att genomföra dessa. Regeringen har uttryckt att man var nöjd med processen och samarbetar bl.a. med Haiti, Panama, Angola, Östtimor samt São Tomé och Príncipe för att dela med sig av sina erfarenheter av granskningen.

I november 2009 besökte FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter Navi Pillay Brasilien. Vid besöket undertecknades ett avtal med Pillays kontor (OHCHR) som syftar till att stärka syd-sydsamarbete inom mänskliga rättigheter, där Brasilien är redo att bidra med erfarenhetsutbyte och att finansiera insatser på detta område i intresserade länder. Brasilien har en stående inbjudan från FN:s specialrapportörer att besöka landet och

samarbetet med dessa anses fungera mycket väl. Under 2010 har följande rapportörer besökt Brasilien:

- Specialrapportören om tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, Manfred Novak
- Specialrapportören om samtida former av slaveri, Gulnara Shahinian
- Specialrapportören om utomrättsliga avrättningar, Philip Alston
- Oberoende experten om kulturella rättigheter, Fareeda Shaheed

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Det finns inga rapporter om att politiska mord, avrättningar eller försvinnanden öppet sanktionerats av statsmakten. Däremot fortsätter oproportionerligt våld och övergrepp av poliser att vara ett allvarligt problem som det rapporteras om nästan dagligen. FN:s specialrapportör om utomrättsliga avrättningar Philip Alston kritiserade efter sitt besök i landet 2007 den ”krigstaktik” som tillämpades av polisen för att bekämpa narkotikagäng och annan organiserad brottslighet och menade att denna var kontraproduktiv och istället bidrog till en ökad våldsspiral. Ingen annanstans har detta problem varit så tydligt som i Rio de Janeiro, där poliser enligt Alston var ansvariga för vart fjärde mord, eller totalt 1 137 dödsfall under 2008 enligt Human Rights Watch. De senaste två åren har dock vissa insatser och förbättringar skett, många i linje med Alstons rekommendationer. Genom regeringens nya program för allmän säkerhet och medborgarskap (*Programa Nacional de Segurança Pública com Cidadania*, PRONASCI) har man dels stärkt utbildningen av poliser inom mänskliga rättigheter och även försökt ta ett bredare perspektiv på säkerhetsfrågorna genom att följa upp polisiära insatser i de våldsdrabbade, fattiga slumområdena (*favelor*) med ökade sociala satsningar. I Rio de Janeiro har man t.ex. upprättat särskilda ”polisiära fredsenheter” (*unidades da polícia pacificadora*, UPP) som har trängt undan narkotikagäng som tidigare har dominerat många favelor för att bana väg för sociala institutioners närvaro. Antalet mord och våldsbrott har kraftigt minskat i dessa områden och insatserna har välkomnats av lokalbefolkningen. De uppmärksammade våldsamheterna i Rio de Janeiro i november 2010 kan delvis förklaras utifrån narkotikagängens missnöje över polisens framsteg med de nya metoderna. Polisens motangrepp mot narkotikagängen, då man lyckades bibehålla och utöka kontrollen i ett antal favelor i staden, fick stort stöd bland lokalbefolkningen och i medierna. Insatserna fick dock kritik av icke-statliga organisationer för att poliserna använt övervåld och ett tiotal poliser har gripits efter anmälningar om brott. Insatserna för att minska konfrontationerna mellan polis och narkotikagäng och annan organiserad brottslighet i storstäderna kan vara ett steg i rätt riktning för att minska polisens övergrepp

och att förbättra säkerhetssituationen i allmänhet. Men problemen med polisvåld kvarstår och kräver ytterligare insatser..

Mord, tortyr och försvinnanden under militärdiktaturen (1964–85) är ännu inte fullständigt utredda (se kapitel 7 om straffrihet).

Konstitutionen och en lag från 1997 förbjuder tortyr men tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling förekommer fortfarande i landets fängelser. Övergrepp begås av fängelsepersonal, men våld mellan intagna är också vanligt och det har förekommit rapporter om att intagna från rivaliserande kriminella gäng medvetet har getts tillgång till samma utrymme med våld och mord dem emellan som följd. På basis av rekommendationer från en parlamentarisk kommission om fängelsesystemet, som lämnade sin slutrapport i juni 2008, har vissa insatser skett, bland annat att bygga fler anstalter, förbättra utbildningen av personal och utveckla ett system för alternativa påföljder såsom frivård och fotboja. Fängelserna är dock fortfarande överfulla med 494 000 intagna i ett system byggt för knappt 300 000 och rapporter om fasansfulla förhållanden i häkten och fängelser fortsätter att komma. De allvarligaste rapporterna kom under 2009 från delstaten Espirito Santo och omfattade bland annat uppgifter om att 269 fångar hade placerats i ett utrymme avsett för 16 personer och att andra placerats i stekheta containrar. Ett stort antal dödsfall, till följd av lemlästning och annan tortyr och övergrepp, ska ha förekommit. I november 2010 dödades 18 personer vid oroligheter på ett överfullt fängelse i delstaten Maranhão. De ansvariga för övergrepp i landets häkten och fängelser, såväl personal som intagna, ställs sällan inför rätta. Detta beror på att fängelsepersonalen håller varandra om ryggen, att polisen inte tar upp anmälningar eller gör ofullständiga utredningar, eller att målen läggs ned på grund av andra generella brister i rättssystemet.

Slaveri och arbete under slavliknande förhållanden är förbjudet enligt lag, men förekommer i Brasilien, dock i minskad utsträckning (se kapitel 10).

Det finns inga rapporter om att personer skulle ha utvisats från Brasilien till länder där de riskerar tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

4. Dödsstraff

Dödsstraff är avskaffat i Brasilien och har inte tillämpats sedan 1889. Enligt konstitutionen kan dock dödsstraff återinföras i krigstid. Brasilien har ratificerat protokollet till den Inter-amerikanska konventionen om mänskliga rättigheter om att avskaffa dödsstraff och spelade en viktig roll i initiativet till den resolution om ett moratorium (uppehåll) i att använda dödsstraff, som antogs av FN:s generalförsamling för första gången 2007. Brasilien var återigen

en av förslagsställarna till resolutionen och röstade för i generalförsamlingen i december 2010.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Enligt lag får endast den gripas som blir tagen på bar gärning, alternativt den där ett beslut om anhållande föreligger. En frihetsberövad måste omgående informeras om vad han eller hon är misstänkt för. En misstänkt får vara frihetsberövad i högst fem dagar varefter beslut om häktning måste underställas domare. Åtal ska väckas inom 45 dagar eller 30 dagar om den misstänkte togs på bar gärning.

På grund av bristande resurser hos polis och åklagare samt överbelastning av domstolarna respekteras dock sällan dessa tidsfrister, utan det är vanligt att personer frihetsberövas utan laglig grund och får vänta länge på rättslig prövning. Enligt Justitieministeriet väntar omkring 30 procent av de frihetsberövade i landets häkten och fängelser på en dom som vunnit laga kraft. Detta är en minskning jämfört med 2009 då siffran var 45 procent. Utökade inspektioner i fängelser, för att bedöma intagnas rättsliga status, ligger bakom denna förändring och har bidragit till att fler processer har kunnat avslutas.

Godtyckliga frihetsberövanden och kvarhållanden drabbar i långt högre utsträckning den fattiga, mestadels afro-brasilianska befolkningen, som löper större risk att av polisen antas vara brottslingar, och som inte har råd med advokater som ser till att processreglerna uppfylls.

Det förekommer inga restriktioner för resor till och från Brasilien. En förälder som vill lämna landet med sitt barn måste ha skriftligt medgivande från den andra föräldern och barn under 18 år får inte resa utan föräldrarnas godkännande. Brasilianska medborgare kan normalt fåpass utan besvär men att inte rösta i val(vilket är obligatoriskt) kan dock leda till svårigheter vid ansökan om pass. Vissa områden i Brasilien där urfolk bor, får enligt reglerna endast besökas av utomstående med särskilt tillstånd.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Det brasilianska rättssystemet är indelat i federala (statsövergripande) och delstatliga domstolar. Varje delstat har sin egen konstitution och utvecklar sitt eget rättssystem, enligt amerikansk modell. De federala domstolarna har jurisdiktion (laglig rätt) i affärsrättsliga ärenden som berör den federala regeringen, samt vissa särskilt föreskrivna fall, såsom kränkningar av mänskliga rättigheter. Högsta federala domstolen är högsta instans i såväl federala som delstatliga processer som rör hur konstitutionen ska tolkas. Vid sidan av allmän domstol finns tre specialdomstolar; arbetsdomstol, valdomstol och

militärdomstol. Vissa typer av ärenden, såsom familjemål, ungdomsmål, våld mot kvinnor och polisärenden, handläggs i första instans av specialiserade delstatliga domstolar.

Domstolarna och advokat kåren är självständiga i förhållande till den verkställande makten. För att bli domare måste man klara av det offentliga domarprovet, till vilket de flesta studerar särskilt i flera år. Tillsättning av domare sker i fyra etapper, varav de första tre sker anonymt för att undvika att tillsättningarna manipuleras. Domarna i högsta federala domstolen utses av presidenten och godkänns av senaten. De sistnämnda har en obligatorisk pensionsålder på 70 år och sitter därmed inte på livstid. Politiska påtryckningar och korruption inom domarkåren förekommer och antalet anmälningar om detta har ökat. Till exempel anmäldes 260 domare för korruption under september och oktober 2009. Det finns inga tecken på att korruption inom domarkåren ökar, däremot har medvetenheten i samhället och tendensen att anmäla fall av korruption, ökat.

Det brasilianska rättssystemet är allvarligt överbelastat och långsamt. Konstitutionen från 1988 ger vidsträckta rättigheter, samt möjligheter att få dessa prövade i domstol, vilket har lett till att rättssystemet överanvänds. Enligt konstitutionen har alla medborgare rätt att få sitt mål prövat av högsta federala domstolen, vilket innebär att domstolen har ett stort antal mål som väntar på avgörande och att det i vissa fall kan ta 15–20 år innan ett mål slutligen avgjorts i sista instans. Vissa regler om prövningsrätt har nyligen införts som har begränsat antal mål i högsta domstolen. Trots dessa inkom 45 000 nya mål till domstolen 2009. Ett förslag om ny lagstiftning inom civil- och straffprocessrätt har nyligen godkänts av senaten och väntar på behandling i deputeradekammaren. Den nya lagstiftningen innehåller en rad förslag för att bidra till att effektivisera rättssystemet, såsom begränsade möjligheter till resning, att införa möjlighet till s.k. *plea bargain* (förhandling om erkännande av mindre brott i utbyte mot lindrigare straff) i brottmål och obligatoriska försök till förlikning i tvistemål.

Enligt konstitutionen från 1988 är alla lika inför lagen. Enlig lag har alla rätt till en rättvis rättegång och ska betraktas som oskyldiga till dess de blivit dömda i domstol. Straffbarhetsåldern i Brasilien är 18 år. Barn under denna ålder kan formellt sett inte dömas för brott, men kan anvisas ungdomsvård. Åtalade har rätt till en offentlig försvarare om de inte råd att anlita egen advokat. Offentliga försvarare gör generellt ett gott arbete även om det råder skillnader mellan olika delstater, samt brist på försvarare i många delstater. En allmän uppfattning är att det råder skillnader i rättvisa mellan fattiga och personer som har pengar. Proportionellt sett döms fler afro-brasilianare än vita för brott och två tredjedelar av landets intagna i häkten och fängelser är av afro-brasilianskt ursprung, är under trettio år och har inte gått ut grundskolan. Personer med

pengar har möjlighet att skaffa sig de bästa advokaterna, som kan använda rättssystemet för att förhåla processen och har bättre möjligheter att undvika en fällande dom. Organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter har beskrivit detta som ”kriminalisering av fattigdom”.

Korruption inom poliskåren är utbredd på många håll, men variationerna är stora och det finns också exempel på väl fungerande polisverksamhet. Det finns rapporter om att såväl ”civil” polis (ungefär kriminalpolis) som ”militär” polis (ungefär ordningspolis) använder utpressning, hot och trakasserier för att få pengar eller tjänster av medborgare. Vissa försök att rensa upp inom poliskåren har genomförts. I maj 2010 stängdes 120 poliser i São Paulo av efter misstankar om hot, utpressning och inblandning i organiserad brottslighet. Ett annat problem är förekomsten av privata så kallade miliser, där i huvudsak pensionerade eller lediga poliser och brandmän tagit lagen i egna händer för att garantera säkerhet och upprätthålla ordning i områden som tidigare styrts av narkotikagäng. Dessa miliser hemfaller snabbt till samma metoder som den organiserade brottsligheten och begår brott genom utpressning, hot och trakasserier mot lokalbefolkningen.

Brott mot de mänskliga rättigheterna kan numera föras över till federal polis och domstolar, vilket dock endast skett i enstaka fall och ännu inte lett till fler fällande domar. Rapporter förekommer om trakasserier, hot och mord mot personer som försvarar mänskliga rättigheter, särskilt när de rättigheter som försvaras står i vägen för starka ekonomiska eller politiska intressen, såsom konflikter om mark. Enligt katolska kyrkans pastorala kommission mördades 2008 18 personer på grund av konflikter kring tillgång till mark, vatten eller om arbetsförhållanden. Regeringen tar frågan om skydd av försvarare av mänskliga rättigheter på allvar och det finns såväl ett nationellt program (2004) som en nationell plan (2007) för skydd av dessa. Det har skapats en enhet på sekretariatet för mänskliga rättigheter som jobbar för att stärka skyddet för försvarare av mänskliga rättigheter dit hotade personer kan vända sig.

7. Straffrihet

Straffrihet förekommer i Brasilien, såväl för brott begångna av statens representanter, som för kränkningar av de mänskliga rättigheterna, och för vanlig kriminalitet. Polis och fängelsevakter faller ytterst sällan för att de använder våld i så stor utsträckning. Den brasilianska polisen är uppdelad i ”civil” polis som arbetar med utredningsarbete och ”militär” polis som kan ses som en typ av ordningspolis som inte har någon koppling till försvarsmakten. Händelser av övervåld och andra övergrepp som begås av militärpolis utreds av särskilda enheter inom civilpolisen. Endast ett fåtal fall av polisövergrepp hamnar dock i domstol och den absoluta majoriteten av brott begångna av poliser slutar med att utredningen läggs ner med hänvisning till brist på bevis..

Straffrihet för våldsbrott och andra brott som begås av vanliga medborgare är också ett allvarligt problem och förstärker uppfattningen att det råder en utbredd våldskultur i landet. Antalet mord och dråp har visserligen sjunkit de senaste åren från 51 000 rekordåret 2003 till drygt 43 000 under 2009. En mycket liten andel mord, dråp och andra grova brott leder dock till åtal eller fällande dom. Enligt beräkningar leder mindre än 10 procent av alla mord och dråp till åtal och i början av 2008 fanns över 60 000 öppna mordutredningar. Korruption och bristande resurser inom polisen, samt ineffektivitet och överbelastning inom rättsväsendet är de huvudsakliga orsakerna till att en sådan liten andel av brotten klaras upp.

De nationella domstolarna har rätt att döma brasilianska medborgare för brott begångna i utlandet, så kallad universell jurisdiktion.

Mord, tortyr, försvinnanden och andra misstänkta brott mot de mänskliga rättigheterna under militärdiktaturen (1964–85) har varit föremål för olika utredningar, men ännu har ingen ställts inför rätta för brotten. Enligt regeringens uppgifter mördades eller försvann omkring 360 vänsteraktivister under militäråren. Under president Fernando Henrique Cardoso tillsattes en kommission om politiska mord och försvinnanden som 2007 kom med sin slutrapport. Som resultat av kommissionens arbete har staten betalat belopp som kompensation till släktingar till mördade och försvunna och en separat kommission för amnesti (benådning) har utrett och betalat skadestånd till personer som förföljdes, tvingades gå i exil eller förlorade statliga arbeten under militärregimen.

Amnestilagen som antogs 1979 föreskriver dock amnesti för alla ”politiska och till dem relaterade brott” från perioden. I ett avgörande i maj 2010 fastslog högsta federala domstolen att amnestilagen var förenlig med konstitutionen och även omfattade grova brott som mord, tortyr och våldtäkt. Avgörandet, som sätter stopp för alla försök att ställa militärerna inför rätta för brott mot mänskliga rättigheter, har kritiserats från många håll och bland andra Amnesty International menade att avgörandet strider mot internationell rätt som inte tillåter några undantag från kravet att ställa ansvariga för utomrättsliga avrättningar och tortyr inför rätta. Ett mål där tolkningen av den brasilianska amnestilagen kommer att prövas ligger för närvarande för avgörande i Interamerikanska domstolen för mänskliga rättigheter (IACHR). Den tredje nationella planen för mänskliga rättigheter som lanserades i december 2009 innehöll ett förslag om att upprätta en sanningskommission för att utreda grova kränkningar av de mänskliga rättigheterna under militärdiktaturen. Ett lagförslag om detta överlämnades till kongressen i maj 2010, men har ännu inte antagits.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Yttrande- och tryckfrihet föreskrivs i konstitutionen och dessa rättigheter respekteras generellt i praktiken. Det finns oberoende medier, i tryck såväl som på Internet, med olika åsiktsriktningar som kritiskt granskar regeringen och skriver om brister i samhället. Många dagstidningar och tidskrifter ägnar mycket arbete åt grävande journalistik och avslöjar regelbundet fall av politisk korruption och missförhållanden i samhället. Det är dock relativt få som läser dagstidningar. Den totala spridningen ligger på runt åtta miljoner exemplar per dag i ett land med 191 miljoner invånare. Radio och TV är de viktigaste kanalerna för att nå ut till den breda allmänheten. Ägarkoncentrationen av brasilianska medier är stor och några få mediekoncerner med intressen i varandra, äger majoriteten av TV, radio och tidningar. I många fall är lokala tidningar och TV-kanaler kontrollerade av familjer som sedan länge dominerat den politiska scenen i regionen. För att garantera en större spridning av åsikter inom media har regeringen inom ramen för den tredje nationella planen för mänskliga rättigheter föreslagit att man ska upprätta ett medieråd som ska bevaka att innehållet är i enlighet med mänskliga rättigheter och allmänhetens intresse. Förslaget har fått stark kritik för att det skulle innebära censur och allvarligt inskränka yttrande- och pressfriheten.

På senare år har det i praktiken skett vissa inskränkningar i den brasilianska yttrande- och tryckfriheten. I flera fall har ansvariga tidningsutgivare dömts för förtal för att ha avslöjat brott, politisk korruption eller sociala missförhållanden. Domstolar har även i några fall beslutat om förhandscensur mot utgivare. Det mest uppmärksammade fallet är ett beslut i december 2009 mot en av landets största och mest seriösa dagstidningar, *O Estado de São Paulo*, som förbjudits att publicera flera (välgrundade) avslöjanden om korruption mot affärsmannen Fernando Sarney, son till den tidigare talmannen i senaten. Tidningen har överklagat beslutet och högsta federala domstolen har ännu inte slutligt avgjort saken, men har låtit beslutet om förhandscensur stå kvar under processens gång. Det förekommer även att undersökande journalister som fokuserar på korruption, organiserad brottslighet och polisvåld får dödshot emot sig. Brasilien tappade poäng i *Freedom Houses* ranking över pressfrihet i världen 2010 och hamnade på plats 88 av 196 länder.

Mötes-, förenings- och religionsfrihet föreskrivs i konstitutionen och politiska och religiösa möten tillåts utan särskilt tillstånd. I den tredje nationella planen för mänskliga rättigheter fanns ett förslag om att förbjuda religiösa symboler i offentliga lokaler, som dock kritiserades hårt av den katolska kyrkan.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Brasilien är en federal republik indelad i 26 delstater och ett federalt distrikt (där huvudstaden Brasília ligger). 1988 infördes en ny konstitution som satte slutlig punkt för militärdiktaturen. Brasiliens statskick liknar i flera avseenden USA:s, med en tydlig uppdelning mellan den verkställande (presidentämbetet),

lagstiftande (kongressen) och dömandemakten. Presidenten väljs genom direkta val för en mandatperiod på fyra år med möjlighet till omval i ytterligare fyra år. Presidenten utser regeringen. Nationalkongressen består av två kammare: deputeradekammaren (513 medlemmar) och senaten (81 medlemmar). I senaten har varje delstat tre ledamöter och i deputeradekammaren fördelas platserna proportionerligt efter delstaternas invånarantal. Senatorerna väljs för en mandatperiod av åtta år medan ledamöterna i deputeradekammaren väljs för fyra. Det finns obegränsad möjlighet till omval till kongressen. Val av guvernörer, borgmästare och ledamöter i delstatsparlamenten sker vart fjärde år. Att rösta är obligatoriskt för medborgare över 18 år och frivillig för personer mellan 16–18 år, över 70 år samt för analfabeter (icke läskunniga). Analfabeter kan enligt lag inte väljas till förtroendeposter. De senaste allmänna valen hölls i oktober 2010 och var öppna, fria och korrekta. Trots den obligatoriska rösträtten avstod 21,5 procent från att rösta i den andra valomgången. Valen sker med hjälp av elektroniska urnor, ett system som nu är allmänt erkänt, lämnar snabba resultat och har fått de tidigare omfattande anklagelserna om valfusk att i stort sett upphöra.

Det finns inga inskränkningar för den enskilde individen när det gäller möjligheten att delta i det offentliga livet, att representeras genom fritt valda företrädare samt att rösta och ställa upp i allmänna val. Politisk mångfald med flerpartisystem råder.

Det finns ingen spärr mot småpartier och efter senaste valet är inte mindre än 23 partier representerade i kongressen. Skillnaderna mellan partierna är små och valen är i stor utsträckning personval.

Fall av politisk korruption avslöjas ofta av medierna men dessa leder mycket sällan till några rättsliga konsekvenser. Enligt en uppskattning av domarförbundet i början av 2010 resulterade endast någon procent av dessa fall i någon form av straff och leder ofta endast till böter. Målen tar i många fall år innan de slutligt avgörs och under tiden kan de misstänkta fortsätta med sina politiska uppdrag, även om de dömts i första instans. Flera insatser har genomförts för att bekämpa politisk korruption. Sedan 2004 publiceras all information om hur offentliga medel används på den federala så kallade transparensportalen (öppenhet) på Internet, som har uppmärksammats av UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime) som en av de fem bästa åtgärderna i världen mot korruption. Flera lagförslag om skärpta regler för politisk korruption ligger i kongressen. Genom ett så kallat folkinitiativ som samlat över 1,6 miljoner namnunderskrifter väcktes lagförslaget *ficha limpa* som innebär att kandidater som dömts för korruption eller grova brott inte får ställa upp i val till förtroendeposter. Förslaget gick igenom i kongressen och efter ett avgörande i högsta domstolen kunde *ficha limpa* tillämpas för valen i oktober,

med följden att ett stort antal kandidaturer ogiltigförklarades. *Ficha limpa* är ett nytt betydande verktyg för att bekämpa politisk korruption i landet, men många anser att det behöver följas upp med politiska reformer och en allmän effektivisering av det brasilianska rättssystemet.

Den politiska uppsplittringen, den oftast svaga partipolitiska kulturen, korruptionen och det låga förtroendet bland allmänheten för politiker gör att Brasilien bara hamnar på plats 47 av 169 länder i *Economist Intelligence Units* rankning av demokratisk utveckling 2010. Brasilien hamnar därmed i kategorin ”bristfälliga demokratier”. I *Transparency International Corruption Perception Index 2010* hamnar Brasilien på plats 69 av 178 länder.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Arbetslösheten i Brasilien har enligt officiell statistik minskat under 2010 och låg i november på 5,7 procent (omfattar de sex främsta storstadsområden). Detta är den lägsta siffran sedan 2001 och en bit under genomsnittet för den senaste tioårsperioden (10 procent). En stor del av befolkningen arbetar i den informella sektorn och det är svårt att finna statistik som ger en heltäckande bild av den faktiska arbetslösheten. Minimilönen låg i slutet av 2010 på 510 real (BRL) (drygt 2 000 kronor) och höjdes till 540 BRL i början av 2011. Enligt officiell statistik låg medelinkomsten i oktober på 1 515 BRL (knappt 6 100 kronor) men var fjärde arbetstagare tjänar endast minimilönen eller mindre.

Brasilien har en omfattande arbetslagstiftning som ger starkt anställningsskydd och rättigheter för anställda. Arbetstiden är reglerad till 44 timmar per vecka, med vissa undantag. Det finns även lagar som reglerar rätt till ledighet, övertidsersättning, arbetsmiljöfrågor etcera. Arbetsrättsliga tvister är mycket vanliga och arbetsdomstolarna dömer oftast till den anställdes förmån. Enligt vissa bedömare är arbetslagstiftningen en av orsakerna till att den informella sektorn är så stor. 2008 uppskattade regeringen att 38 procent arbetade inom den informella sektorn. Arbetslagstiftningen tillämpas inte i den informella sektorn och det finns brister i efterlevnaden av lagstiftningen i synnerhet på landsbygden och i mindre kvalificerade yrken. Arbetsförhållandena varierar därför stort mellan olika delar av landet och olika arbetsområden.

Diskriminering på arbetsplatser är förbjuden enligt lag, men existerar bland annat gentemot äldre personer och afro-brasilianare vilka har svårare att få anställning, liksom gentemot kvinnor i form av lönediskriminering. Sexuella trakasserier på arbetsplatsen är förbjudna endast om en överordnad trakasserar en underordnad.

Arbete under slavliknande förhållanden förekommer såväl i städer som på landsbygden och enligt Internationella arbetsorganisationen (ILO) finns uppskattningsvis 25 000 människor i landet som arbetar under sådana förhållanden. FN:s specialrapportör om samtida former av slaveri, Gulnara Shahinian, besökte Brasilien i maj 2010. Hon konstaterade att slavliknande arbetsförhållanden förekommer främst inom jordbruket och på boskapsfarmer på landsbygden i Amazonas och i de nordöstra delarna av landet. Det drabbar också immigranter som arbetar i textilindustrin i storstäderna. Enligt ILO är slavarbete alltid kopplat till människohandel. Personer lockas på falska premisser till ett arbete, men får istället låg lön och tvingas betala för resan, mat och husrum vilket innebär att de hamnar i en skuldsituation till arbetsgivaren som de inte kan ta sig ur. Långa arbetspass, tungt och farligt arbete, undermåliga boendeförhållanden samt hot och våld förekommer i dessa situationer. Regeringen har gjort stora insatser för att komma till rätta med problemet och den rörliga inspektionenheten har befriat över 30 000 personer sedan den upprättades 1995. Brasilien fick beröm av FN:s specialrapportör för sina insatser på detta område.

Enligt lag har alla arbetare utom militärer, polis och brandmän rätt att ansluta sig till fackförbund och att strejka. Fackföreningsrörelsen är väl etablerad i de delar av Brasilien som är högindustrialiserade. I den formella sektorn är omkring 20–25 procent av arbetarna anslutna till en fackförening. Lagstiftningen är föråldrad och tillåter till exempel inte konkurrerande fackförbund inom samma geografiska område, men däremot uttag av avgifter till facket även av icke medlemmar. Det förekommer att fackligt aktiva, i synnerhet på landsbygden, utsätts för hot, trakasserier och mord.

Brasilien har ratificerat sju av ILO:s åtta centrala konventioner:

- Förbud mot tvångsarbete (konventionerna nummer 29 och 105)
- Förbud mot barnarbete (konventionerna nummer 138 och 182)
- Icke-diskriminering i arbetslivet (konventionerna nummer 100 och 111)
- Föreningsfrihet och förhandlingsrätt (konvention 98, men ej 87).

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Enligt konstitutionen har alla som vistas i Brasilien rätt till fri sjukvård, men i praktiken finns stora skillnader vad gäller tillgång och standard mellan olika delar av landet, mellan stad och landsbygd och mellan personer i olika samhällsklasser.

Standarden vid de allmänna sjukhusen är varierande och ofta undermålig. Brist på resurser och personal orsakar långa väntetider och svårigheter att uppfylla de rådande behoven. För dem som har råd finns tillgång till privat hälso- och sjukvård som håller hög internationell standard men är dyr. Patienter betalar för läkemedel, vilka dock omfattas av prisreglering.

Enligt den senaste statistiken från Världshälsoorganisationen WHO (2008) svarade hälsosektorn för 18,4 procent av landets bruttonationalprodukt (BNP). Detta motsvarar 722 US dollar per capita och år, vilket är en markant ökning från 267 US dollar under tio år, men fortfarande långt under det regionala genomsnittet på 3 000 US dollar. Brasilien har i snitt 169 läkare samt 291 sjuksköterskor och barnmorskor per 100 000 invånare, vilket också är under det regionala genomsnittet.

Den förväntade livslängden vid födseln för Brasilien är 72,9 år enligt UNDP:s index för mänsklig utveckling (*Human Development Index*, HDI) 2010, vilket är en ökning med nära fem år jämfört med 1995 (66,3 år). Enligt WHO:s beräkningar är den beräknade livslängden 77 år för kvinnor mot 70 år för män (2008). Trots att såväl barnadödligheten (18 per 1 000) som dödligheten för barn under fem år (22 per 1 000) har mer än halverats mellan 1990 och 2008 hamnar Brasilien först på plats 100 i UNICEF:s (FN:s barnfond) ranking över barnhälsa, och ligger efter länder som Argentina, Colombia och Venezuela.

Brasilien har haft ett framgångsrikt program för att hindra spridning av hiv/aids och behandla smittade personer vilket bland annat bidragit till att utbredningen legat stabilt på 0,6 procent sedan 2004, och att antalet smittade barn under fem år nästan halverats sedan 1999. Enligt WHO är utbredningen dock fortfarande över det regionala genomsnittet och antalet smittade ungdomar ökar något. Sedan 2009 tillverkar landet egna bromsmediciner som distribueras gratis till smittade personer.

Enligt WHO har omkring 95 procent av befolkningen i städerna och 80 procent av landsbygdsbefolkningen tillgång till rent dricksvatten. Av stadsborna har enligt offentlig statistik 62,5 procent även tillgång till vatten, avlopp och sophämtning, vilket är en ökning med nästan fem procent på tio år. Även vad gäller vatten, sanitet och avlopp finns stora skillnader i tillgängligheten mellan olika delar av landet och är sämst i de fattigare delarna i norra och nordöstra Brasilien. Inom ramen för regeringens program för ökad tillväxt sker dock stora satsningar på att förbättra tillgången till vatten- och avloppsnet.

12. Rätten till utbildning

Grundskolan är obligatorisk i Brasilien och är sedan 2006 lagstadgad till nio års skolgång, normalt mellan 6–14 års ålder. De offentliga skolorna är gratis, men skoluniform är obligatorisk och måste bekostas privat. Omkring 10 procent av barnen går i privata grundskolor som generellt håller högre nivå än offentliga skolor. Skolnärvaron har ökat under de senaste åren, bland annat genom att

familjestödsprogrammet *bolsa familia* är villkorat till att barnen går i skolan. Enligt offentlig statistik har antalet barn som inte går i skolan sjunkit till 4,18 miljoner 2009. Fortfarande är det fler pojkar än flickor som lämnar skolan och problemen är större i de fattigare delarna av landet i norr och nordöst. Färre än 30 procent av eleverna som går ut grundskolan fortsätter till gymnasiet. I praktiken är det fler studenter som har gått på de (ofta dyra) privata skolorna som klarar inträdesproven och kommer in på de kostnadsfria federala universiteten. Sedan 2005 finns ett federalt program för studiestöd för mindre bemedlade studenter som studerar på de avgiftsbelagda privata universiteten. Ett lagförslag om kvotering för att minska den sociala snedrekryteringen till de statliga universiteten ligger i den federala kongressen. Vissa stater har redan infört kvotering och nästan hälften av de statliga universiteten har någon form av kvoteringsystem för elever från offentliga grundskolor, från urfolken eller med afro-brasilianskt ursprung.

Analfabetismen har sjunkit de senaste åren och ligger enligt officiell statistik på omkring 9,7 procent av alla vuxna (över 15 år). De regionala variationerna är dock stora, från 5,5 procent i södra regionerna till 18,7 procent i de nordöstra delarna av Brasilien. Långt fler anses dock vara funktionella analfabeter som endast har begränsad förmåga att förstå och tolka innehållet i en text.

Investeringar i utbildning uppgick enligt offentliga uppgifter till 4,3 procent av BNP 2009. Trots vissa förbättringar i utbildningssystemet det senaste decenniet rankas Brasilien fortfarande lågt i internationella mätningar vad gäller utbildning. Enligt UNDP:s (FN:s utvecklingsprogram) HDI 2010 har det genomsnittliga antalet skolår i Brasilien ökat från 5,5 år till 7,2 år de senaste tio åren, vilket dock ligger under genomsnittet för regionen (7,9 år). I OECD:s internationella jämförelse av utbildning i världen (2010) hamnade Brasilien på plats 53 av 65 länder. Studien visar på allvarliga brister i det brasilianska utbildningsväsendet. Två tredjedelar av de brasilianska 15-åringarna klarar inte av mer än den mest grundläggande matematiken. Endast en procent av eleverna rankas som högpresterande, till skillnad från OECD-genomsnittet på nio procent. Detta gäller även elever från dyra privatskolor, som inte placerar sig högre än OECD:s genomsnitt.

Regeringens mål är att uppnå OECD-genomsnittet vad gäller utbildning det kommande årtiondet, men i nuvarande utvecklingstakt förväntas landet endast ha kommit halvvägs till 2020. Det bedöms dock inte vara bristen på allokerade resurser som håller brasiliansk utbildning tillbaka, utan ineffektiviteten i användandet av dem. Som exempel har lärare rätt att pensioneras med full lön efter 25 respektive 30 år i tjänst för kvinnor och män. Detta innebär att över hälften av utbildningsbudgeten går till att betala pensioner.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Brasilien har haft en stabil ekonomisk tillväxt de senaste åren och klarade sig bra genom den senaste globala finanskrisen. Tillväxten var negativ (- 0,2 procent enligt Economist Intelligence Unit) 2009 men beräknas 2010 uppgå till över sju procent.

Brasilien ligger på 73:e plats i UNDP:s index över mänsklig utveckling 2010, vilket är en förbättring med fem placeringar sedan 2009. Brasilien har visat en trend av stadigt stigande HDI-värde under de senaste tio åren och ligger bland länderna med hög mänsklig utveckling. Trots detta ligger Brasilien fortfarande något under genomsnittet för Latinamerika och Karibien . Sedan 2005 har bruttonationalinkomsten, BNI, per capita ökat med 18 procent till 10 607 US dollar. Enligt UNDP:s nya multidimensionella fattigdomsindex (MPI) är 8,5 procent av befolkningen fattig. Andelen fattiga i Brasilien är något högre om man räknar dem som lever på mindre än 1,25 USdollar per dag, vilka enligt UNDP uppskattas utgöra fem procent av befolkningen.

Fattigdomsbekämpning och förbättrade levnadsvillkor för de sämst ställda i samhället har stått i centrum för president Lulas politik under hans åtta år i ämbetet (2003-2010). Under Lula har regeringen utvecklat och skapat nya sociala program som har bidragit till att uppåt 20 miljoner personer lyfts ur fattigdom. Det mest kända sociala programmet är familjestödsprogrammet *bolsa familia*, som 2010 betalades ut till över tolv miljoner familjer. Bidraget ligger på mellan 20 och 200 BRL (motsvarande 88–200 kronor) och är villkorat till att barnen går i skolan och följer det statliga vaccineringsprogrammet. Under Lulas mandatperiod har dessutom minimilönen höjts markant från 180 BRL 2002 till 510 BRL i slutet av 2010, vilket motsvarar en ökning med nästan 300 procent. De sociala stödprogrammen och ökningen av minimilönen har haft stor betydelse för att förbättra levnadsstandarderna för den fattigaste befolkningen i Brasilien. Dessa åtgärder har dessutom bidragit till att stärka den inhemska köpkraften, vilket enligt de flesta bedömare har varit en viktig orsak till att Brasilien klarade sig så bra genom den globala finanskrisen.

De ekonomiska framgångarna och den sociala politiken har även bidragit till att minska den traditionellt stora klyftan mellan fattiga och rika i Brasilien. Enligt offentlig statistik tjänade de rikaste tjugo procenten av befolkningen 24,3 gånger mer än de fattigaste tjugo procenten 2001. Denna relation hade 2009 sjunkit till 17,8 gånger. Medelklassen har växt och utgör sedan ett par år mer än hälften av befolkningen. Trots dessa förbättringar fortsätter Brasilien att vara ett av de länder i världen som har den mest ojämna inkomstfördelningen. Fattigdomen är störst i de norra och nordöstra delarna av landet samt på landsbygden och tenderar att drabba inte minst mörkhyade och afro-brasilianare. Bristen på arbetstillfällen har medfört att det skett en stor förflyttning från dessa områden till storstäderna längst kusten. Idag bor 85 procent av befolkningen i tätorter. I storstäderna har det saknats kapacitet att

hantera denna inflyttning. Betydande delar av befolkningen i städerna tvingas därför att bo i slumområden där bostadsförhållandena är besvärliga och det saknas eller finns brister i tillgången till vatten, avlopp, sophantering och sociala tjänster. Insatser görs på såväl federal som delstatlig och lokal nivå för att förbättra levnadsförhållandena i slumstäderna. I många storstäder har man satsningar på att ge mer stadsprägel åt dessa områden genom att dra in vatten, avlopp samt att förbättra bostäder och infrastruktur. Regeringen har även lanserat ett program för att bygga över en miljon bostäder för låginkomsttagare som planeras att utökas efter 2010.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Trots att konstitutionen förbjuder diskriminering på grund av kön är kvinnors politiska, ekonomiska och sociala inflytande långt ifrån vad som gäller för män. Bristen på jämställdhet drabbar särskilt kvinnor med afro-brasilianskt ursprung, är mörkhyade eller som tillhör urbefolkningen. Regeringen tar dock jämställdhetsproblemen på allvar och flera insatser har genomförts för att främja kvinnors rättigheter och ställning. President Lula inrättade 2003 ett sekretariat för kvinnors rättigheter som 2009 uppgraderades till ett ministerium. Den andra nationella planen för att stärka kvinnors rättigheter antogs 2008. I augusti 2006 antogs en ny lag för att bekämpa våld mot kvinnor, den så kallade Maria da Penha-lagen, vilken har betecknats som en modellag i sitt slag. Liksom på många andra områden har Brasilien lämplig lagstiftning, men tillämpningen av lagstiftningen utvecklas långsamt och hämmas av den traditionella mansdominerade kulturen som fortfarande är mycket utbredd.

Kvinnor är kraftigt underrepresenterade i det politiska livet och Brasilien har plats 142 i FN:s kvinnoorganisations rankning över kvinnor i offentliga positioner i olika länder. Efter valen i oktober gick andelen kvinnor i kongressen tillbaka något till preliminärt 8,8 procent (sju av 81 i senaten och 45 av 513 i deputeradekammaren) i senaten, trots att det finns en lag som stadgar att minst 30 procent av kandidaterna ska vara kvinnor. Det faktum att valen sker med en öppen lista och att 95 procent röstar på en viss kandidat istället för ett parti, samt att kvinnliga kandidater i praktiken inte får samma politiska och finansiella uppbackning för sina kampanjer som män kan bidra till att kravet på kvinnlig representation inte uppfylls. Valet av Dilma Rouseff till den första kvinnliga presidenten i landet är betydelsefullt och hon har lovat att arbeta för att stärka kvinnors rättigheter. Nio av 37 ministrar i den nya regeringen är kvinnor, vilket är en ökning jämfört med föregående regering. Två av de 27 delstatsguvernörerna och nio procent av borgmästarna är kvinnor.

Kvinnors ekonomiska situation är långt ifrån jämställd med männens och kvinnor diskrimineras i arbetslivet. Enligt UNDP:s HDI 2010 är endast 64 procent av kvinnorna aktiva på arbetsmarknaden, jämfört med 85 procent av männen. Endast elva procent av de brasilianska företagen har en kvinnlig företagsledare enligt World Economic Forum. Detta trots att fler kvinnor (49 procent) än män (46 procent) har gymnasial eller högre examen. Kvinnor arbetar i större utsträckning än män i den informella sektorn, vilket bidrar till att förstärka lönediskrimineringen mot kvinnor och gör att de har sämre skydd mot uppsägning och rättighet till pension och sjukkassa. Enligt UN Women tjänar vita kvinnor två tredjedelar och mörkhyade kvinnor så lite som en tredjedel av vad ljushyade män i genomsnitt tjänar.

Födelsetalen har sjunkit drastiskt de senaste decennierna och enligt officiell statistik föddes 2009 i genomsnitt 1,94 barn per brasiliansk kvinna. Enligt UNICEF är tillgången till mödra- och förlossningsvård väl tillgodosedd och 98 procent av de gravida kvinnorna går på minst en mödravårdskontroll och 97 procent föder barn på sjukhus eller liknande. Enligt UNDP:s senaste uppgifter (2008) är mödradödligheten 110 per 100 000 graviditeter. Abort är olagligt i Brasilien med undantag för när moderns liv är i fara eller graviditeten är resultat av våldtäkt. Enligt hälsoministeriet dör omkring 200 kvinnor och omkring 200 000 läggs in på sjukhus varje år i samband med olagliga aborter. I det nya nationella programmet för mänskliga rättigheter föreslogs att abort görs lagligt. Förslaget har mött hårt motstånd från såväl den katolska som de evangeliska kyrkorna och frågan fick därmed stor uppmärksamhet i presidentvalsdebatten. Den nya presidenten Dilma Rouseff har tagit avstånd från förslaget och uppgett att hon inte avser att göra abort lagligt.

Våld mot kvinnor är ett stort problem. Att Maria da Penha-lagen antogs 2006 innebar ett nytt verktyg för att bekämpa våld mot kvinnor. Antalet anmälningar om övergrepp har ökat markant under de senaste åren och under det första halvåret 2010 registrerades över 40 000 anmälningar av våld mot kvinnor. Handel med flickor och kvinnor förekommer såväl inom landet som till och från Brasilien. Inte sällan har de blivit lovade arbete som hembiträde, men tvingas sedan till prostitution. De är generellt sett lågutbildade och av afro-brasilianskt ursprung. Regeringen har under senare år givit frågan hög prioritet och sedan 2008 finns ett nationellt handlingsprogram för att bekämpa handeln med människor.

15. Barnets rättigheter

Brasilien ratificerade FN:s konvention om barnets rättigheter 1990 och antog samma år en ny lag för att omsätta konventionen i nationell lagstiftning, som anses som en modellag på området. Det finns särskilda kommunala nämnder som har till uppgift att övervaka att lagen följs, men endast hälften av

kommunerna har sådana nämnder och enbart en tredjedel av dessa uppges fungera på ett korrekt sätt. Det finns en tydlig politisk vilja att förbättra barnens situation och framsteg har skett de senaste åren, även om förändringarna på vissa områden går långsamt.

Brasilien har en mycket hög andel unga i befolkningen även om födelsetalen i landet nu är på nedåtgående. Enligt den senaste folkräkningen 2010 är 33 procent, under 19 år av en befolkning på 64 miljoner. Barnen drabbas hårt av fattigdom i form av våld och missbruk samt bristande tillgång till hälso- och sjukvård och utbildning. Genom familjestödsprogrammet *bolsa familia* har dock andelen barn som lever i extrem fattigdom (mindre än 1.25 US dollar/dag) sjunkit de senaste åren och beräknas nu vara nere på fem procent. Förekomsten av gatubarn är fortfarande ett problem även om det saknas statistik över hur många barn som lever på gatorna..

Barnaga är inte förbjudet och många barn utsätts för våld både inom och utanför hemmet. I juli 2010 presenterade president Lula ett lagförslag om förbud mot barnaga som väntar på behandling i kongressen. Förslaget väckte stor debatt och har mött motstånd från flera håll. Det är oklart om och när förslaget kommer att godtas av kongressen. Den nya ministern för mänskliga rättigheter Maria do Rosario, som har en forskarexamen om våld i hemmen och har varit samordnare för den parlamentariska gruppen för försvar av barnets rättigheter, kan förväntas vara pådrivande för att få igenom förslaget.

Sexuella övergrepp och att utnyttja barn kommersiellt för sexuella syften förekommer. Federala polisen beräknade 2009 att mellan 250 000 till 400 000 barn utnyttjades för sexuellt i landet. Sexuella övergrepp mot barn förekommer i hela landet, men problemen är störst på turistorter, längs motorvägar och i Amazonas gruvområden. Det finns en nationell hjälplinje för att anmäla övergrepp mot barn. 2008 tog den emot över 30 000 samtal. Få anmälningar om övergrepp leder dock till utredning eller åtal. Regeringen har genomfört en rad insatser och lanserat ett flertal kampanjer för att uppmärksamma frågan och bekämpa sexuella övergrepp mot barn. Brasilien har fått internationell uppmärksamhet för sina insatser på detta område.

Förekomsten av barnarbete är fortfarande utbredd även om lagstiftningen på detta område har skärpts och regeringen har genomfört flera insatser för att bekämpa barnarbete. Enligt offentliga uppskattningar finns omkring 4,25 miljoner arbetande barn i åldrarna 5–17 år, vilket motsvarar 9,8 procent av alla barn i dessa åldrar. Detta är en minskning med 200 000 barn sedan året innan, men takten för att minska barnarbete är enligt ILO långsam. De flesta barnen arbetar med försäljning, hantverk, jordbruk eller i privata hushåll.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Konstitutionen från 1988 ger starkt skydd för urfolks) och minoriteters rättigheter och möjligheter att bevara sina kulturer. Den förbjuder också all form av diskriminering.

Brasilien har ratificerat ILO:s konvention 169 om urfolks rättigheter. Uppskattningsvis 700 000 personer betraktar sig som urfolk. Urfolken består av över 200 folkgrupper som talar omkring 180 språk. Urfolk finns i hela landet. Över 60 procent är bosatta i Amazonasregionen och 30 procent uppskattas bo i tätortsområden. Enligt konstitutionen har urfolken långtgående rättigheter till traditionell mark och att reglera detta skulle ha skett inom fem år från när konstitutionen antogs. Arbetet med att reglera urfolkens rättigheter till mark och hur dessa ska avgränsas har kommit en bra bit på väg, men är långt ifrån avslutad. Enligt officiella uppgifter har drygt 400 av 600 identifierade urfolksområden avgränsats. Nära 99 procent av dessa områden finns i Amazonas, där regleringen av mark har varit jämförelsevis okomplicerad. I de södra delarna av landet och i andra mer befolkade områden har regleringen gått mer långsamt och har ibland lett till svåra konflikter mellan urfolk och jordbrukare, boskapsskötare och andra grupper som anlät senare, men som ofta har bebott och brukat samma markområden en lång tid. I ett principiellt viktigt avgörande i högsta domstolen 2009 i fallet *Raposa Serra do Sol* godkände domstolen reglering till förmån för urfolken trots protester från jordbrukare som brukat marken under lång tid. Avgörandet beskrevs som en seger för urfolken, men samtidigt innebar domen en inskränkning i urfolkens markrättigheter eftersom domstolen menade att dessa måste kunna bevisa att de bodde på områdena när konstitutionen antogs 1988.

Urfolk utsätts inte sällan för hot och trakasserier i samband med markkonflikter. I delstaten Mato Grosso do Sul har en rad tillbud inträffat de senaste åren kring den komplicerade regleringen av indianstammen Guarani-Kaiowás markrättigheter. Urfolken, vilka bor i isolerade och svårtillgängliga områden, utsätts också för diskriminering i form av sämre sjukvård och utbildning, även om insatser har gjorts för att förbättra tillgången till service på dessa områden. Många urfolksområden har drabbas av miljöförstöring till följd av intrång från illegal gruv- och skogsdrift, jordbruk och boskapsskötsel. Även statliga satsningar på utbyggnad av vägar och vattenkraftverk kan i hög grad påverka urfolkens möjligheter att fortsätta leva på traditionellt vis på sina ursprungliga marker.

Enligt den senaste folkräkningen, som gjordes 2010, anser 45 procent av befolkningen att de har afrikanskt ursprung. Afro-brasilianare utgör därmed inte en minoritet i strikt bemärkelse. Det förekommer dock en diskriminering mot afro-brasilianare baserad på historiska grunder och sambandet mellan etniskt ursprung och fattigdom är fortfarande starkt. Afro-brasilianare är starkt

överrepresenterade bland de fattigaste skikten i samhället och har generellt lägre utbildningsnivå, lägre inkomster och högre arbetslöshet än den övriga befolkningen. Afro-brasilianare är dessutom starkt underrepresenterade på beslutsfattande poster, kvalificerade befattningar och inom högre utbildning.

För att motverka diskriminering av urfolk och afro-brasilianare har olika kvoteringsystem införts för att öka antalet representanter från dessa grupper inom det politiska systemet, i arbetslivet och på universiteten. Många av dessa förslag har dock mötts av omfattande protester bland befolkningen, som menar att det strider mot konstitutionens krav på likabehandling. av Därför går det i praktiken fortfarande långsamt för urfolken och afro-brasilianarna att få del av sina rättigheter. Vid sitt besök i Brasilien i november 2009 lyfte FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter, Navi Pillay, fram just diskriminering av urfolk och afro-brasilianare som en av de största utmaningarna på området för mänskliga rättigheter..

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexualitet och sexuellt umgänge mellan personer av samma kön är inte olagligt i Brasilien. Det finns ett generellt förbud mot diskriminering enligt konstitutionen, men ingen federal lagstiftning som förbjuder diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet. Mer än hälften av delstaterna har dock lagar som förbjuder diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet. Ett lagförslag om förbud mot diskriminering av homo- bi- och transpersoner (HBT) överlämnades till kongressen 2007. Förslaget har godkänts av deputeradekammaren och ligger för behandling i senaten. Med tanke på den starka koppling som många kongressledamöter har till katolska kyrkan och andra religiösa samfund är sannolikheten dock liten att förslaget går igenom.

Det saknas lagstiftning som reglerar samkönade förhållanden. Homosexuella par har därmed inte rätt att gifta sig, ingå partnerskap eller adoptera barn. I november 2009 godkände kongressen dock att samkönade par i beskattningshänseende ska likställas med heterosexuella par. Vissa delstater erkänner mer långtgående rättigheter för homosexuella och framsteg har framför allt skett genom domstolsavgöranden där samkönade par på basis av det generella diskrimineringsförbudet i konstitutionen har givits samma rättigheter som heterosexuella par. I ett antal delstater har samkönade rätt att ingå civilrättsligt partnerskap och har givits viss rätt att bland annat överta egendom, pension och försäkringsförmåner vid dödsfall. I delstaten Bahia och en del andra delstater har även samkönade par godkänts som adoptivföräldrar av domstol. Många tror att frågan om rätt för samkönade att ingå civiläktenskap inte kommer att avgöras i kongressen utan i högsta domstolen.

Förslag om att tillåta registrerat partnerskap och samkönad adoption fanns med i den tredje nationella planen för mänskliga rättigheter som presenterades av president Lula i slutet av 2009. Den nya presidenten Dilma Rouseff har tidigare uttryckt sitt stöd för en sådan lagstiftning, men eftersom förslagen har mött stort motstånd från katolska kyrkan och religiösa grupper, som har stärkt sitt inflytande i kongressen, är det inte troligt att någon sådan lagstiftning kommer antas inom en snar framtid. De flesta bedömare anser att det har skett framsteg vad gäller HBT-personers rättigheter under de senaste åren på grund av en mer medveten politik på detta område. Regeringen lanserade 2009 en nationell plan för att stärka HBT-personers rättigheter och ett flertal kampanjer för detta har genomförts de senaste åren. TV-kanalernas framställning har varit viktig och bidragit till ökad tolerans i samhället för HBT-personer. I den senaste statliga folkräkningen som genomfördes 2010 kunde brasilianerna för första gången välja samkönad relation bland svarsalternativen för familjeform.

I framför allt storstäderna finns stora grupper HBT-personer som kan leva öppet med sin sexuella läggning och könsidentitet. På senare år har allt fler brasilianska städer anordnat Prideparader och i São Paulo samlas årligen mer än tre miljoner personer, vilket gör paraden till världens största. Trots vissa förbättringar vad gäller HBT-personers möjlighet att få del av sina rättigheter och ett visst mått av acceptans, fortsätter dock förändringen av rådande attityder att gå långsamt och homofobin är fortfarande utbredd i det brasilianska samhället. Våld och trakasserier mot HBT-personer förekommer och uppskattas ha ökat det senaste året. Enligt organisationen Gay Group Bahia skedde 198 mord med homofobiska motiv 2009. Det finns också rapporter om att homosexuella utsätts för trakasserier och mobbning på arbetet. I ett uppmärksammat fall friade högsta arbetsdomstolen en bank från skadeståndsansvar till en anställd som blivit uppsagd på grund av sin sexuella läggning.

18. Flyktingars rättigheter

Brasilien ratificerade flyktingkonventionen 1960 och har sedan drygt tio år en nationell flyktingkommitté som har samordningsansvar för frågor som rör flyktingar i landet. Regeringen samarbetar med FN:s flyktingkommissarie UNHCR som har kontor i Brasilia. Enligt UNHCR är antalet flyktingar i landet drygt 4 200. Dessa kommer från så många som 78 olika länder, 65 procent av dem är afrikaner. Den största flyktinggruppen kommer från Angola (1 688 personer), följt av Colombia (589 personer). I slutet av 2010 fanns 176 registrerade asylsökanden. Asylsökande har rätt att arbeta, tillgång till fri sjukvård och utbildning, inklusive undervisning i portugisiska, och har rörelsefrihet i landet. Det brasilianska nätverket för stöd till asylsökande är ett av de största i regionen. I nätverket ingår uppåt hundra organisationer från civila samhället som samarbetar med regeringen och UNHCR för att hjälpa asylsökande, bland annat med tillfälligt boende, juridisk rådgivning och

undervisning. Trots ett välfungerande system för mottagande och hjälp till asylsökanden och flyktingar har vissa grupper haft svårt att integrera sig i samhället och många flyktingar möter samma typ av diskriminering i samhället som afro-brasilianare.

Enligt UNHCR finns det sammanlagt omkring 1 300 flyktingar eller asylsökande med ursprung från Brasilien runtom i världen. Majoriteten av dessa flydde under militärdiktaturen och har haft möjlighet att återvända.

Brasilien har sedan 1999 ett avtal med UNHCR om vidarebosättning av flyktingar i landet (det vill säga flyktingar som flytt till ett land där de inte kan stanna av olika skäl och därför erbjuds att flytta vidare till ett tredje land) och har tagit emot grupper av flyktingar bland annat från Afghanistan, Colombia, Irak och de palestinska områdena. Brasilien var pådrivande i upprättandet av det regionala ”vidarebosättningsprogrammet för solidaritet” som skapades 2004 genom vilket mer än tusen flyktingar, främst från Colombia, har kunnat vidarebosättas i andra länder i regionen.

Sedan åttiotalet har regeringen i fyra olika omgångar gett uppehållstillstånd på bred front till illegala invandrare i landet. Så sent som i juli 2009 gav presidenten en ny omgång amnesti för illegala invandrare som anlant före februari samma år. När programmet avslutades i början av 2010 hade över 40 000 personer fått uppehållstillstånd i landet genom amnestin, de flesta från Bolivia (16 900), Kina (5 500), Peru (4 600) och Paraguay (4 100).

19. Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Brasilien har ratificerat konventionen om funktionsnedsattas rättigheter och dess fakultativa protokoll från 2007. Konstitutionen förbjuder diskriminering av funktionsnedsatta och ålägger staten att ge dem lika tillgång till hälsovård, utbildning, sociala tjänster, arbete och tillgänglighet som den övriga befolkningen. Det finns en omfattande lagstiftning som reglerar funktionsnedsattas rättigheter. Det finns bland annat en lag om kvotering som innebär att minst fem procent av de utlysta tjänsterna inom den offentliga sektorn ska besättas av personer med funktionsnedsättning och företag med mer än hundra anställda måste enligt lag anställa minst två procent funktionsnedsatta. För funktionsnedsatta som arbetar betalar staten mellanskillnaden så att lönen kommer upp till minst en minimilön. Rätten till tillgänglighet innebär inte bara fysisk tillgänglighet utan även möjlighet att tillgodogöra sig information i kontakter med myndigheter.

Trots en stark lagstiftning på området fortsätter funktionsnedsatta att möta diskriminering i samhället. Flera delstater, särskilt i de nordöstra delarna av landet, har inte kapacitet att garantera funktionsnedsatta lika möjligheter till utbildning, arbete och tillgänglighet i samhället. Regeringen tar frågorna på

allvar, vilket visas bland annat av att den nationella samordnaren för dessa frågor på sekretariatet för mänskliga rättigheter, under 2009 först upphöjdes till att få ett "under-sekretariat" och i år till ett eget nationellt sekretariat. Sekretariatet har till uppgift att samordna och övervaka att de nationella programmen om försvar av rättigheter och tillgänglighet för funktionsnedsatta genomförs och uppmuntra såväl statliga som privata insatser på dessa områden.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Oberoende organisationer tillåts bedriva verksamhet i landet och det finns ett stort antal utländska och nationella organisationer som arbetar för att främja mänskliga rättigheter. De flesta är specialiserade på teman eller verkar i vissa regioner, men det finns också flera nationella organisationer med gott rykte, som arbetar med ett brett spektrum av frågor, såsom Conectas i São Paulo och Global Justice i Rio de Janeiro. Det civila samhället är mycket aktivt i Brasilien och verkar oberoende av staten. Organisationerna är flitiga med att avslöja missförhållanden och framför kritik och synpunkter till regeringen och i olika medier. Regeringen är öppen för dialog med det civila samhället och bjuder regelbundet in representanter från dessa organisationer till konferenser, möten och seminarier som ordnas om mänskliga rättigheter.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

FN har en bred närvaro i landet och de flesta FN-organ såsom UNDP, UNICEF, UN Women, UNESCO (FN:s organisation för utbildning, vetenskap och kultur) och UNFPA (FN:s befolkningsfond) har kontor i Brasília. FN-organen arbetar mycket nära och ibland integrerat med ansvariga brasilianska departement och fokuserar på att stärka den nationella kapaciteten att genomföra och förbättra situationen för mänskliga rättigheter inom respektive område. En lång rad internationella icke-statliga organisationer som genomför insatser för att främja de mänskliga rättigheterna, finns representerade i Brasilien. Varken Human Rights Watch eller Amnesty International har kontor i Brasilien, men de bevakar aktivt utvecklingen i landet.

EU och Brasilien har genom den gemensamma handlingsplanen för det strategiska partnerskapet, som undertecknades i december 2008, etablerat en dialog om mänskliga rättigheter som årligen ska äga rum i Brasília, Bryssel, Genève och New York. Den första dialogen ägde rum i Brasília i juni 2009 och informella samtal har även hållits i Genève. EU stödjer en rad projekt inom mänskliga rättigheter och fokuserar för närvarande på att stärka det civila

samhällets roll för att främja mänskliga rättigheter. För perioden 2009–2010 avsatte EU drygt en miljon euro för ett tiotal projekt för mänskliga rättigheter. EU-kommissionen har även bidragit med 13,7 miljoner euro till ett projekt som genomfördes av Ministeriet för mänskliga rättigheter, för att förbättra utbildning och ansvarsutkrävande) om mänskliga rättigheter inom poliskåren. Flera av EU:s medlemsländer har bilaterala program för att stödja mänskliga rättigheter i landet.

Sverige har inget utvecklingsamarbete med Brasilien. Enskilda organisationer har möjlighet att söka finansiering från Sida för insatser för att stärka demokrati och yttrandefrihet. Svenska Rädda Barnen har haft kontor i Rio de Janeiro men verksamheten kommer framledes att bedrivas från det regionala kontoret i Lima, Peru.